

‘Een noodzakelijk verhaal in deze xenofobische tijden.’
– Adriaan van Dis

‘Volstrekt authentiek.’ – Hella S. Haasse

‘Ik ben diep onder de indruk.’ – Anne Jongeling op Nu.nl

‘Toen ik dit verhaal las begreep ik mijn moeder en oma beter. Dit is een oerverhaal voor alle Nederlanders met Indische roots.’ – Mei Li Vos

‘Een prachtig en sfeervol tijdsbeeld met mooie en schrijnende herinneringen.’ – *Eta*

‘Een prachtig en verhelderend boek.’ – *Margriet*

‘Fraaie kroniek.’**** – Mirjam Schöttelndreier in
de Volkskrant

‘Verplichte kost op school.’ – Teun van de Keuken, *Llink*

‘*Asta’s ogen* is een prachtig én pijnlijk verhaal (...). Stoel schept een levendig beeld van de integratie van Indo-Europeanen in de jaren vijftig.’ – *Oog*

‘Door dit boek is me pas echt duidelijk geworden wat de omvang is geweest van het gemis van het vervlogen oude Indië.’ – Jet Sol in *Moesson*

‘Voortreffelijke reconstructie (...) meeslepende geschiedenis.’ – Elsbeth Etty in *NRC Handelsblad*
(Boek van de week)

Eveline Stoel

Asta's ogen

De levenskracht van een
Indische familie

Nijgh & Van Ditmar
Amsterdam

Voor mijn jongens, Remke, Maui en Samuel

Eerste druk mei 2010
Tweede druk (e-book) mei 2010
Derde druk mei 2010
Vierde druk juli 2010
Vijfde druk augustus 2010
Zesde druk oktober 2010
Zevende druk (midprice) februari 2011
Achtste druk april 2011
Negende druk juni 2011
Tiende druk augustus 2011
Elfde druk oktober 2011
Twaalfde druk december 2011
Dertiende druk maart 2012
Veertiende druk september 2012
Vijftiende druk (gebonden) februari 2013
Zestiende druk (midprice) april 2014
Zeventiende druk (midprice) mei 2015
Achttiende druk augustus 2017

www.evelinestoel.nl
www.nijghenvanditmar.nl

Copyright © Eveline Stoel 2010
Omslag Nico Richter
Foto omslag afkomstig uit privéarchief van
de familie van Asta
Foto auteur Caroline Westdijk
Typografie Adriaan de Jonge
NUR 320 / ISBN 978 90 388 0435 4

Inhoud

Voorwoord	9
Het vaderland, 1955	15
1 Asta's afkomst	19
2 Indisch leven	52
3 Chaos	73
4 Opbouwen ondergang	96
5 Indisch in Indonesië	121
6 Zeebenen en pauwenpoker	154
7 Een nieuwe man	180
8 West Side Story	202
9 Kadeetjes	230
10 Jan	262
11 Terug	293
Woordenlijst	325
Verantwoording	329
Bibliografie	337
Dankwoord	349
Stamboom	353
Register	355

‘Waarom zoeken zij arbeid, ver van de plaats waar ze hun ouders begroeven? Waarom vlieden zij de dessa waar zij de besnijdenis ontvingen? Waarom verkiezen zij de koelte van de boom die daar groeit, boven de schaduw onzer bossen?’

MULTATULI, *Max Havelaar*, 1860

In je nieuwe land ben je niemand tot last
je kent je plaats je bent zo aangepast
en van je moederland wordt nooit meer iets gezegd
je bent zó Hollands:
net echt!

WOUTER MULLER, fragment uit het lied
De twijfel, 2002

Voorwoord

Op familiefeestjes was ze de belangrijkste gast. Iedereen die binnenkwam, vroeg gelijk of mam er al was. ‘Mam’ zelf zat meestal op een stoel op een centrale plek in de kamer, met meerdere kinderen of kleinkinderen om zich heen. Terwijl de overige gasten praatten, squaredansten of hun borden vol schepten met babi panggang, keek mam rustig rond. De voeten stevig op de vloer geplant, het hoofd licht naar achteren gebogen, de handen tevreden ineengevlochten op haar buik. Als een soort Godfather: zwijgzaam maar oplettend, af en toe tevreden knikkend. Marlon Brando in een bloemetjesjurk.

Vanaf het moment dat ik haar familiekring betrad, als vriendin van een van haar vele kleinkinderen, fascineerde ze me. Asta Hoyer was een matriarch, het hoofd van een Indische familie die in haar eentje acht kinderen had grootgebracht en een natuurlijke autoriteit uitstraalde. Verjaardagen, Moederdag, Pasen: niemand haalde het in zijn hoofd om niet bij haar langs te gaan. Toen ze zich op latere leeftijd eenzaam voelde, nam dochter Linda haar als vanzelfsprekend in huis en op vakanties stond mijn stoere, bijna twee meter lange vriend erop dat we stad en land afstruinden naar een mooie ansichtkaart voor zijn ‘omaaetje’.

Dat kende ik niet van mijn Hollandse oma’s. Die waren er gewoon. Niemand nam het je kwalijk als je een paar maan-

den niet langsging, je mocht ze tegenspreken en als ze iets doms of discriminerends zeiden, kregen ze dat gewoon te horen – in niet altijd even aardige bewoordingen.

En dan dat eten. Voor de Hoyers geen afhaal-chinees of kant-en-klaarmaaltijden, ze maakten alles zelf. Altijd. De rijsttafel was het hoogtepunt van hun bijeenkomsten en eten het favoriete gespreksonderwerp. Buddy had een cursus Indonesisch koken gevolgd en mocht graag uitweiden over de eigenschappen van smaakmaker seré. Toen haar zoon ging trouwen, werkte Hedy met geleende gasstellen drie weken lang in haar tuin aan een traditionele Indische maaltijd – voor honderdvijftig gasten. En je moest minstens een paar jaar in de familie meedraaien voordat je mocht aanschuiven bij de vaste groep satérijgers.

Waren die dingen typisch Indisch of hoorden ze toevallig bij deze familie? Zelf wisten de Hoyer-broers en -zussen het eigenlijk niet. Over Nederlands-Indië en Indisch-zijn werd nauwelijks gesproken. Als ik vroeg naar het verhaal van hun komst naar Nederland, kreeg ik een beknopt relaas te horen waarin exacte data en details ontbraken. Het hele verhaal, chronologisch verteld, leek niemand te kennen. Zelfs de stamboom bleef onduidelijk. En aan Asta durfde ik het niet te vragen, want dat niet alles verteld en benoemd mocht worden, was duidelijk. Het werd niet uitgesproken, maar je voelde het. ‘Moet je op een beter moment maar eens aan die en die vragen,’ kreeg ik vaak te horen. Of: ‘Waarschijnlijk weet oom X het wel, maar daar praat hij liever niet over.’ Waarom niet? vroeg ik me vaak af. Wat viel er te verzwijgen over wat zich had afgespeeld in het voormalige Indië?

Wat ik wel wist, was dat Asta Dorothea Hoyer-Fredriks halverwege de jaren vijftig met haar moeder en kinderen

vanuit Soerabaja naar Nederland was gekomen. Zonder man, maar ze bleef nooit lang alleen, zo begreep ik uit de fragmentarische verhalen. ‘Hoe deed je dat dan, mam?’ had mijn schoonvader haar ooit gevraagd. En ze antwoordde: ‘Met mijn ogen, jongen, met mijn ogen. Ik kon een hele compagnie mijn kant uit dirigeren.’

Veel fantasie was niet nodig om Asta’s gouden verleidingsritueel voor je te zien. Oude familiefoto’s toonden een intrigerende vrouw, met geprononceerde jukbeenderen, golvend zwart, schouderlang haar en volle lippen. Meestal lachte ze niet naar de camera, maar keek ze de fotograaf recht en doordringend aan, met in haar ogen een trotse, bijna *hautaine* blik.

Wat moet ze een opzien hebben gebaard in het Nederlandse stadje waar ze terecht kwam met haar kinderen. De Hoyer-*clan* was een van de eerste donkere gezinnen in Oss, destijds een streng katholieke enclave waar nog op klompen werd gelopen. Hoe was het om anders te zijn in zo’n hechte gemeenschap? Werden de nieuwe stadsgenoten geholpen of nagestaard? Waardoor lukte het ze uiteindelijk hier te integreren? Voelden ze zichzelf eigenlijk wel geïntegreerd? En waarom wilde vrijwel niemand terug naar Indonesië, al was het maar voor een vakantie? Allemaal vragen die grotendeels onbeantwoord bleven.

Eigenlijk zou iemand eens een boek moeten schrijven over deze familie, dacht ik vaak, want hun verhaal is ongetwijfeld het verhaal van vele Indische families. Juist in een tijd waarin de term integratie synoniem lijkt te zijn voor maatschappelijke problemen, valt op hoe geruisloos de Indische Nederlanders opgingen in de Hollandse samenleving. Verliep hun integratie echt zo vlekkeloos als alom wordt aangenomen? Waarom lukte Indo’s wel wat andere

bevolkingsgroepen nu maar niet schijnt te lukken? Zijn ze achteraf blij met hun snelle integratie? Hoe Indisch voelen ze zich nog na al die jaren? En wat is toch de reden achter dat beroemde 'Indische zwijgen'?

Pas toen ik al jaren bij de familie hoorde en in verwachting was van een Hoyer-nazaat, dacht ik: dat boek moest ik zelf maar eens gaan schrijven. Zodat ik mijn kind, Asta's achterkleinkind, kan vertellen waar zijn wortels liggen. Zodat ik een goed excuus heb om langer door te vragen. Zodat ik als 'Belanda' meer te weten kom over de Nederlands-Indische verhoudingen. En zodat de geschiedenis van een gewone, maar daardoor misschien juist wel exemplarische Indische familie wordt gereconstrueerd en vastgelegd.

Wonder boven wonder bleek de weerstand van de meeste familieleden mee te vallen. Sommigen vroegen zich af of hun verhaal wel interessant genoeg zou zijn voor een boek, anderen waren bang dat decennialang bewaarde geheimen schande zouden veroorzaken door ze te openbaren. Maar bovenal waren ze nieuwsgierig naar de hiaten in hun kennis van de familiegeschiedenis. Asta had ooit een poging gedaan om een en ander op te schrijven, maar dat had slechts vijf A4-tjes opgeleverd en misschien nog wel meer vragen dan antwoorden. Herhaaldelijk had ze verzucht: 'Kon ik maar schrijven, dan zou ik mijn verhaal vertellen.' En een wens van hun moeder in vervulling laten gaan, dat wilden de Hoyers wel.

Hun geschiedenis bleek groter dan alleen het verhaal van de familie. Door Asta's ogen ontstond een beeld van het klassenverschil tussen Hollanders, Indo-Europeanen en Indonesiërs; van tempo doeloe; een leven met baboes; goena-goena; de politionele acties; de overtocht op De Waterman; maatschappelijk werksters die lesgeven in aardappel-

schillen; vetkuiven en Indorock; waardeloze diploma's en 'gemengde' relaties tussen volbloed Nederlanders en Indischen in de jaren vijftig en zestig.

Beschaamd moest ik vaststellen dat mijn kennis van de Nederlands-Indische historie veel te wensen overliet – ook al bracht mijn eigen, Hollandse moeder een deel van haar jeugd door in Indië; woonde háár moeder er een half leven; beproefde mijn opa van vaderskant zijn geluk ooit in de Oost en werd mijn overgrootvader er naar verluidt een welgesteld man. Al schrijvend werd Asta's geschiedenis dan ook een leidraad om de algemene, overkoepelende geschiedenis mee in kaart te brengen. Een soort introductie tot Nederlands-Indië en de Indische cultuur voor mijn kinderen – en hopelijk ook voor anderen van de jongere generaties Nederlanders met Indisch bloed, van wie er momenteel minstens vierhonderdduizend rondlopen in Nederland.

Een enkel familielid wilde aanvankelijk niet meewerken. Mede hierdoor duurde het een paar jaar voordat het project van de grond kwam en groeide mijn nieuwsgierigheid alleen maar meer. Na herhaaldelijke schriftelijke en telefonische verzoeken, en overgehaald door het groeiende enthousiasme van de rest, besloten gelukkig ook de laatste familieleden om vijftig jaar zwijgen te doorbreken. Hun bijdrages bleken onmisbaar. In eerste instantie stelden zij zelf hun herinneringen op schrift, die praktisch integraal in het boek konden worden opgenomen. Later volgden afspraken bij hen thuis. Met de fotoboeken op tafel – en schalen vol Indische hapjes binnen handbereik – werden lange, vaak emotionele gesprekken gevoerd. Gaandeweg vielen steeds meer puzzelstukjes op hun plaats, waarbij opviel dat de binding met de Indo-geschiedenis en -cultuur slapper werd naarmate de leeftijd van de geïnterviewde daalde.

Reden te meer om de flarden van herinneringen die rondwaalden in de familie, bijeen te brengen in het verhaal waar ze thuishoren. Voordat ze definitief zijn vervlogen.

NB in 1972 werd in Indonesië een nieuwe, officiële spelling geïntroduceerd. Omdat de moderne schrijfwijze veel inconsequenties in de tekst zou opleveren, is overwegend gekozen voor de oude spelling. Bij woorden en begrippen die oorspronkelijk uit het Maleis of Bahasa Indonesia afkomstig zijn, maar ook zijn ingeburgerd in de Nederlandse taal, zoals baboe en saté, is de voorkeur gegeven aan de Nederlandse spelling. Bij plaatsnamen die in Nederland uitsluitend op één manier worden geschreven, zoals Jakarta, is die versie aangehouden.

Over het correcte gebruik van de woorden 'Indo', 'Indische Nederlander' en 'Indo-Europeaan' bestaat geen eenduidigheid. In dit boek worden de termen door elkaar heen gebruikt en verwijzen ze naar mensen van gemengde, Europees-Aziatische afkomst. Waarmee overigens niet wordt bedoeld dat blanke, volbloed Nederlanders die in Indië zijn geboren en getogen, niet Indisch zouden zijn. Omdat huidskleur een grote rol speelt in dit verhaal duid ik hen echter aan met 'Hollanders'.

Het vaderland, 1955

Toen de eerste sneeuwvlokken vielen, dacht Asta Hoyer dat het brood was. Haar hele leven had ze zich onderdaan gevoeld van het Koninkrijk der Nederlanden, maar nu ze dan eindelijk in Holland was, zoals ze gewend was het te noemen, bleek het land van haar voorvaderen een totaal andere wereld dan Nederlands-Indië, haar moederland, de plek waar ze was geboren, opgegroeid en getrouwd. En dat kwam niet alleen door die sneeuw en de eeuwige loodgrijze luchten, die als een te laag plafond boven de platte Hollandse aarde hingen en letterlijk op haar gemoed drukten. Pas achtendertig was ze, maar het voelde alsof ze al een heel leven achter de rug had. Ze had rijkdom en armoede gekend, vrijheid en onderdrukking, liefde en verraad.

In haar beste dagen in Soerabaja woonde Asta in een groot wit huis met een rood houten hek eromheen. Een klapperboom, rozen en een katoenboom in de voortuin, en in de achtertuin nog een garage, verschillende bijgebouwen en een ruim paviljoen. Talloze lome middagen had ze doorgebracht in de rotanstoel op het platje, met een groot glas verkoelende tjendol binnen handbereik. Terwijl de kinderen op het erf hinkelden of kastie speelden, haar moeder de rozen verzorgde en de baboes het huishouden draaiende hielden, versierde Asta tafelkleden door er kleurige bloemen op te borduren. 's Avonds ging ze vaak uit dansen of naar de film in het Capitol-theater.

In Nederland was daar geen tijd voor. De ruime villa aan de Goebengboulevard was verruild voor een bakstenen arbeiderswoninkje aan de Van Obdamstraat in Oss, Brabant, met kale struiken in de tuin. Bij dit adres hoorde een ander leven. Plotseling moest ze eten klaarmaken, kleren wassen, schoonmaken en boodschappen doen, ieder dubbeltje omdraaien en zich de Nederlandse gewoontes zo snel mogelijk eigen maken. Piepers jassen, een huishoudboekje bijhouden.

Ze woonden er met z'n elven: Asta, haar zeven kinderen, haar halfzus Yvonne, nichtje Iris en oma, haar moeder. Misschien had zij nog wel het meeste moeite met de verhuizing naar Nederland. 'Oma bij de kachel' noemden de kinderen haar, vanwege haar vaste plek in de huiskamer. Terwijl Asta's moeder in Indonesië een ondernemende vrouw was geweest, bleef ze in Nederland het liefst binnen, bij haar dochter en de kleinkinderen. Geen uitstapjes, geen hobby's, geen vrienden. Het enige wat haar interesseerde, was de familie.

Zelf was Asta ook niet helemaal de oude. Zorgeloos was haar leven bepaald niet geweest de laatste jaren, maar in Indonesië had ze zich tenminste op bekend terrein bevonden. De bureaucratie, de corruptie, de bedreigingen: ze was blij dat ze er vanaf was. Maar dáár had ze tenminste begrepen hoe de maatschappij in elkaar stak en hoe ze dingen gedaan moest krijgen. Daarnaast had ze er vrienden en kennissen gehad die haar een handje hielpen.

Hier in Nederland stond ze er alleen voor. Goed, mevrouw Hoekstra, de pensionhoudster bij wie ze aanvangkelijk onderdak hadden gevonden, had aangeboden haar een beetje wegwijs te maken. Maar na een paar maanden had ze ingezien dat het die vrouw enkel om geld te doen was.

Mevrouw Hoekstra had haar meegenomen naar een kledingwinkel en kreeg daar waarschijnlijk een percentage van de aankopen van haar kostgangers. Asta wist niet welke garderobe je in Nederland nodig had en liet zich overgebleven kleren van vorige seizoenen aansmeren. Mevrouw Hoekstra vertrok geen spier. Zo kwam het dat Asta's dochters nu in zomerjurken aan het sleetje rijden waren.

Nee, dit was niet het Holland dat ze kende uit haar schoolboeken. De taal en de topografie klopten, maar over de volksaard was ze nooit onderwezen. En terwijl bij haar thuis de blik altijd op het vaderland gericht was geweest, wisten de Hollanders op hun beurt maar weinig over Nederlands-Indië. Java? Misschien wisten ze nog net dat het eiland bij hun voormalige kolonie hoorde, maar de meesten hadden geen flauw benul waar het lag. Ook het verschil tussen Indisch en Indonesisch bleek bij velen onbekend. Dat honderdduizenden Indische Nederlanders noodgedwongen huis en haard hadden verlaten en Nederland als enige uitweg zagen, leek hier vooral als een last te worden ervaren. Tien jaar na de Tweede Wereldoorlog werkten de Hollanders nog hard aan de wederopbouw en hadden ze het te druk met hun eigen problemen. Asta was een vreemdeling, een buitenstaander. Haar kinderen werden gepest en de burens stonden vanuit hun schuurtje te gluren naar haar bruine huid.

Toch zag ze de toekomst met optimisme tegemoet. 'Niet klagen, maar dragen,' zei haar moeder in moeilijke situaties en daar was ze het roerend mee eens. De Hoyertjes zouden hun plek wel vinden in Nederland, het was gewoon een kwestie van wennen. Ze moesten ook wel, want in Indonesië waren ze niet langer welkom. De nationalistenv hadden alle Indonesiërs opgeroepen om Europeanen buiten-

spel te zetten, onder meer door geen handel meer met ze te drijven. De verkopers die 's avonds de deuren langsgingen met bami of saté ajam, meden nu de huizen van Indo's. Ook waren op schuttingen en spandoeken steeds vaker anti-Europese leuzen te zien, zoals het onomwonden 'We don't like the Dutch!' Maar het meest zorgwekkend waren de concrete dreigementen die ze via via had ontvangen: als ze niet zou vertrekken, zouden de nationalisten haar oudste zoon iets aandoen. Alsof het niet erg genoeg was dat ze haar man op zo'n verschrikkelijke manier was kwijtgeraakt.

Ze had de oversteek al jaren eerder willen maken. De party's van de Indische gemeenschap, de picknicks op het witte zand van Pasir Poetih, het royale huis met plek voor meerdere families, de uitjes naar de Stadstuin, de vrolijke maalfesten op de onderneming: het waren herinneringen aan een wereld die niet meer bestond. De sappige vrucht waarin ze ooit zo gretig haar tanden had gezet, was langzaam gaan rotten en veranderd in iets duisters en onbestemds. Ze mochten van geluk spreken dat ze waren weggekomen. Hun toekomst lag in Nederland. Het Indische verleden moesten ze maar zo snel mogelijk vergeten.